

TÜRK MÜZİĞİNDE TERMINOLOJİ SORUNU: GELENEKSEL TÜRK HALK MÜZİĞİ VE GELENEKSEL TÜRK SANAT MÜZİĞİNE YANSIMALARI

Mehmet Can PELİKOĞLU*

ÖZET

Milli kültürü koruma ve geliştirme konusunda önemli bir işleve sahip olan Türk müziği sisteminde kullanılan terminolojinin sorunlu olduğu ve pek çok olumsuz sonuçları olduğu görülmektedir.

Bu olumsuzluğu vurgulayan makalemizde, ilk bakışta, Türk Müziğinin GTHM (Geleneksel Türk Halk Müziği) ve GTSM (Geleneksel Türk Sanat Müziği) olarak ayrımına tabi tutulması nedeniyle ulusal müziğin nazariyatında ortak terimler kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, çok sesli müzik arayışlarının da etkisiyle GTHM de terminoloji sorunu dikkat çekmektedir.

Geleneksel Türk Halk Müziği ve Geleneksel Türk Sanat Müziği terminolojisinde kullanılan terimler yan yana getirilip karşılaştırıldığında, söz konusu terimlerin tanımsal boyutu ile bile, ortak bir terminoloji kullanma imkanı olduğu anlaşılmaktadır.

THE PROBLEM OF TERMINOLOGY IN TURKISH MUSIC: ITS REFLECTIONS TO TRADITIONAL TURKISH FOLK MUSIC AND TRADITIONAL TURKISH ART MUSIC

It is seen that the terminology used within the Turkish musical system, which has an important place in the defence and improvement of the National Culture, has turned out to be problematic, with many negative results.

The study with its focus on the problem has unearthed that the common terms are not used within the scope of national music since the Turkish music is divided into two as TTFM (Traditional Turkish Folk Music) and TTAM (Traditional Turkish Art Music). The TTFM faced the problem of terminology in search for polyphony, especially, with the Republican Era.

When the terms used within the terminology of Traditional Turkish Folk Music and Traditional Turkish Art Music are compared, It is understood that the possibility of the use of common terminology arises even with the dimensional definition of the terms.

Anahtar Kelimeler : Müzik Terminoloji, Geleneksel Türk Halk Müziği, Geleneksel Türk Sanat Müziği

Key Words : Music Terminology, Traditional Turkish Folk Music, Traditional Turkish Art Music

Gerek bilimsel bir toplantıda yapılacak tartışmanın verimli olabilmesi, gerekse herhangi bir konunun öğretim yoluyla öğrencilere aktarılması ve bilimsel bir araştırmanın amacına ulaşmada başarılı olması, ilgili bilim dalına özgü terim ve kavramları doğru bilmekle ve terminolojisini doğru kullanmakla mümkündür.

Binlerce yıllık geçmişe ve kapsamlı, zengin bir içeriğe sahip olan Türk müziği konusunda yapıla gelmiş, elimize ulaşmış olan icra ve nazari araştırmalardan anlaşılan o ki, Türk Müziği'nin Batı Müziği'ne oranla teknik terimler konusunda ve sınıflandırılmasında, birçok sorununun olduğu görülmüştür.

Bu sorunların temelinde, Türk müziği araştırmalarının tarihi geçmişinin çok eskilere dayandırılmaması, Cumhuriyet dönemi öncesi yazılı kaynakların eksikliği nedeniyle net bilgilere ulaşamamasıdır.

Türk Musikisi tarihi aynı kökten beslenmesine rağmen, farklı bir kaynaktan gelmiş gibi algılanarak 'sanat müziği' ve 'halk müziği' diye bir ayrımına tabi tutulması diğer bir olumsuzluk olarak göze çarpmaktadır.

Halk müziğinin kaynağında hiçbir sanatsal düşünce, kural ve kaide kaygısı olmadan, önceden planlanan bir anlayıştan uzak ve tamamen içten gelen duyguların geleneklerle beslenerek müzikal yapılarda ifade edilmesi söz konusudur.

Sanat müziğinde ise başlangıçtan itibaren sanatsal yaklaşım, kural kaygısı ve öncesinde hazırlık safhası olan bestecilik anlayışıyla, prensipler yaratılarak ortaya çıkan bir eser anlayışı yapısı vardır.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum, e-posta: mimcanpelik@gmail.com

Bu sebeple Türk Sanat Müziği usul, dizi, makam form ve her türlü teknik terimlerle donatılan ve bu yönüyle Türk Halk Müziğinden sistematiklik ve teknik açıdan üstünlüğü olan bir müzik olduğu iddia edilebilmektedir. Türk Halk Müziğinde birçok ezgi ortaya çıkmış, türküler, ağıtlar söylenmiş ancak çoğu zaman isimlendirilip belirtilmemiştir. Ya kişisel ya da yöresel olarak kalmıştır.

XIX. yüzyılda dünyada folklor araştırmalarının önem kazanmasıyla Türkiye’de de halk müziği konusunda çalışmalar yapılmış, ezgiler derlenmiş, müzik dernekleri, konservatuarlar, TRT vb. gibi kurumlarla planlı programlı şekilde halk müziği eğitimi ve öğretimi başlamıştır. Günümüzde bu daha da yaygınlık kazanmış, artık Türk Halk Müziğinin her yönden incelenerek gerekli terminolojisinin oluşturulması zorunlu hale gelmiştir.¹

Geleneksel Türk müziklerindeki terim sorunu bir belirsizlik ortaya çıkarmakta ve bu belirsizlik geleneksel müzik eğitimini zorlaştırmaktadır. Müzik terimleri dizgisi özellikle XIX. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyılda müzik bilimciler tarafından geliştirilen müzik terimleri, türetme önceliği dolayısıyla uluslararası planda yerleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Öte yandan uluslar, kendi dillerinde bu terminolojiyi geliştirmiştir. Dolayısıyla, ulusal dildeki terimlerin uluslararası karşılığıyla birlikte öğrenilmesinde yarar vardır. Halk arasında benimsenen terimler, yabancı kökenli olsa bile yerini kolay kolay başka bir terime bırakmamaktadır. Bu gerçeklikte halk arasındaki kültür etkileşiminin payı vardır.

Şöyle ki; ‘musiki’ ya da ‘müzik’ terimleri batı kaynaklı olmasına karşın, bu terimler dilimize yerleşmiş, aynı anlama gelen yeni sözcük önerileri itibar görmemiştir. Müzik hem bir sanat hem de bir bilim disiplini olması bakımından, gelişim sürecinde yeni terimlerin türetilmesi doğaldır. Terim karmaşasını önlemenin en iyi yollarından biri de, uluslararası terminolojiyi gözden uzak tutmamaktır. Aynı zamanda geleneksel müziklerde yerleşmiş bulunan terimlere de, uluslararası terminolojide karşılık aramaya çalışmak da boşunadır.² Müzik eğitiminde, anlaşılabilirliği sağlayan terminolojinin, kitaplarda ya da çeşitli kaynaklarda farklı farklı ele alındığı, bununla birlikte ortak dil kavramı oluşmadığı görülmektedir. Bu durum genel kavramları dahi anlamada güçlük çıkarmaktadır.

Tanım olarak ansiklopedik sözlüklerde terminoloji terimi; “Yunanca ve Latince, düşünceleri sözcüklerle anlatma, teknik terimler bulma ve özellikle bir sanatta birbirimize karşı kullanılan teknik terimlerin tümü anlamını ifade etmektedir.”³ Terminolojinin niteliği ve işlevinin nasıl olması gerektiğinden kısaca tekrar etmek gerekirse;

Terminoloji (Terim Bilim):

- a- Genel anlamda, terimleri ve onların kullandığı ilgili bilim dalı içerisinde özgül metinlerde yer alan, basit ya da birleşik sözcükleri kapsayan alandır.
- b- Bir sanat dalı, bilim veya teknik alanlarda özel olarak kullanılan terimlerdir; Tıp Terminolojisi gibi.
- c- Herhangi bir bilim dalında metinlerin çözümlenmesi, ifade edebilmesi veya araştırılması aşamalarında doğru kullanım için yardımcı bir bilim dalıdır.
- d- Kullanılan terminolojik terimler bir sanat dalı ya da bilim dalı içerisinde belirli kurallarla ve ihtisas (uzmanlık) alanı içerisinde yer alır.

Terminolojinin Özellikleri ve İlkeleri:

- a- Terimler kavramları tanımlamak için kullanılır.
- b- Kavram ve kavram yapılarını analiz eden bir faaliyet alanı vardır.
- c- Farklı dillerde ortaya çıkacak anlaşmazlığı ve uyumsuzluğu gidermek için kullanılır.
- d- Terminoloji derleme ve veri tabanı oluşturma için yardımcı bir unsurdur.

1- Sabri YENER, “Türk Halk Müziğinde Diziler ve İsimlendirilmesi”, **Müzikte 2000 Sempozyumu**, Ankara, 2001, s. 68.

2- Ahmet SAY, **Müzik Ansiklopedisi**, Cilt-2, Ankara, 2005, s. 541.

3- Niyazi YILMAZ, “Türkiye’de Müzik Terminolojisi Sorunu”, **I. Müzik Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1988, s. 64.

Terminoloji Kullanımının Faydaları:

- a- Bir bilim ya da sanat dalı sistematik ve disiplinli bir çalışma sağlar.
- b- Araştırma konularında etiketlemeyi ya da kavramları belirli bir konu ya da konularda analiz etmeyi sağlar.
- c- Diğer bilim dallarından yararlanmada, doğru teşhis etmede ve belgelemede doğru kullanımı teşvik etmeyi sağlar.
- d- Terminolojinin kullandığı dil ve diğer dillerle olan işbirliği ve uygunluğu araştırılan bilim dalının geleceği ve insanlığa olan katkısı çok önemlidir.

Terminoloji Türleri:

- a- Özel Terminoloji: Tek bir terim veya sınırlı sayıda terimden oluşan terminolojidir. Özel terminoloji sadece diller arası çeviride belli bir grup için hızlı bir şekilde sadece sınırları olan belirlenmiş bir alanı kapsayan terminolojidir.
- b- Sistematik Terminoloji: Belli bir konu, alan veya faaliyetin tüm imkan ve şartlarında yer alan terimlerdir. Terminolojinin kullanılacağı bilim dalına göre de sınıflandırılmaktadır. Askeri terminoloji, siyasi terminoloji, dini terminoloji, bilimsel terminoloji, teknik terminoloji vs... gibi sıralamak mümkündür.

Nihayetinde, konumuz bağlamında, Müzik Terminolojisi, Müziğin icrasında ve araştırılmasında, değerlendirme ve analiz çalışmalarında başvurulan ve ihtiyacı çok fazlaca hissedilen bir yardımcı bilim dalıdır. Diğer bilim ve sanat dallarında olduğu gibi müzikte de kullanım yeri oldukça fazla olan bir terim bilimidir. Müzik terminolojisinde kullanılan kavram veya sözcüklerin çoğu İtalyanca kökenlidir. İngilizce kullanımı da yaygın olmakla beraber, özellikle müziğin teknolojik alanlarında ses kayıt ve bilgisayar ortamında İngilizce isimlendirmeler ön plana çıkmaktadır.

Çoğu müzik terimlerinin müzikal anlamının güncel hayattaki anlamından çok farklı anlamları alması, terminolojinin yarattığı bir özelliktir. Bu durum ulusların kendi müziğinde de fark edilen bir özelliktir. Bunun yanı sıra çoğu bestecide müzik biliminde kendi terimlerinden çok uluslararası standartlaşmış terminolojik terimleri tercih etmektedir.

Geleneksel Türk Halk Müziği ve Geleneksel Türk Sanat Müziğinde Terminoloji:

Geleneksel Türk Halk Müziği (GTHM) ve Geleneksel Türk Sanat Müziği (GTSM)'nin diğer pek çok sorunu yanı sıra, en önemli sorunlardan bir tanesi, müziklerimiz üzerinde gerekli terminolojinin oluşmamış ya da oluşturulmamış olmasıdır. Bu belirsizlik ve eksiklik, Türk müziğinin daha sistematik ve daha planlı bir şekilde eğitim ve öğretimde kullanılmasına engel teşkil etmektedir.

Kavramsal temeller ve kuramsal modeller bakımından bu iki müzik türü, son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalara, yayınlara ve toplantılara rağmen, günümüzde hala yeterince sağlam ve tutarlı bir çerçeveye oturtulamamıştır. Günümüzde, gitgide daha fazla göze çarpan bu husus, özellikle bu iki müzik türünün çeşitli alanlarında görülen düzensizlik ve belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bu iki müzik türünün belli sahalarında görülen düzensizlikleri ve belirsizlikleri ortadan kaldırmak için, bilimsel temellere dayanan, belli ölçülerde standartlaştırmanın yapılması bir zorunluluk haline gelmiştir.⁴

Türkiye'de müzik terminolojisi sorunu, iki kaynaktan doğmaktadır. Birincisi, Cumhuriyetle birlikte çoksesli müzik teknolojisine yönelme ve bunun doğal sonucu olarak 1930'lardan başlayarak Batı dillerinden Türkçeye çevrilen veya aktarılan ders ve teori kitapları ile gelen yeni kavram ve terimlerin karşılıklarının bulunmasıdır. İkincisi ise, dil devriminin etkili olması ile daha önceki çevirilerde bulunmuş karşılıkların eskimesi, yenilenme ve bilinçli olarak Türkçe kökenli olmasının istenmesi olarak tanımlanabilir.⁵

4- Pınar MUNZUR, "Türk Müziği Eğitiminde Standartlığın Gereği ve Önemi", *Orkestra Dergisi*, S. 284, İstanbul, 1988, s. 44.

5- Yalçın YÜREGİR, "60 Yıllık Bir Perspektif İçinde Türkiye'de Müzik Terminolojisi", *I. Müzik Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1988, s. 70.

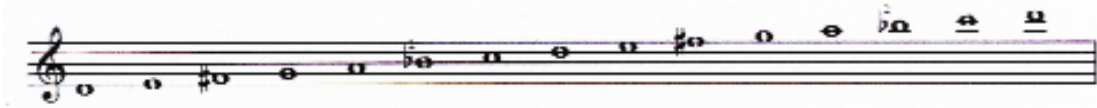
Bir bilim dalı olarak genel ifadesiyle geleneksel Türk müziği, terminolojik anlamda bir kavram kargaşası içerisinde. Ülkemizde halen icra olunan birçok müzik türünde de (GTHM, GTSM, ÇÇM, HBM vb...) terminolojik derli toplu bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. GTHM'nin bilimsel temeller üzerine oturtulabilmesi için -GTSM' deki terminolojik terimlerle kıyaslanarak- sağlam bir terminoloji oluşturulması gerekir.

Geleneksel Türk Halk Müziği Terminolojisinde Kullanılan Bazı Terimler ve Kullanım Şekilleri:

Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan Halk Müziği hareketleri içinde, gerek saha araştırmalarında, gerek bilim ve sanat camiasında ihmal edilmiş konuların başında Geleneksel Türk Halk Müziği (GTHM) terminolojisi gelmektedir. Konumuzla yakından ilgili olan GTHM terminolojisinde kullanılan bazı önemli terimlerin anlam ve kullanım şekilleri harf sırasına göre şöyledir;

Açış: “Çalmamak veya söylenecek bir kırık havadan önce o ezginin seyrini verecek şekilde bir halk çalgısıyla ezgiyi hazırlayıcı özgür bir ölçü ve ritim yapısı gösteren, doğaçlama çalınan ezgilerdir”⁶

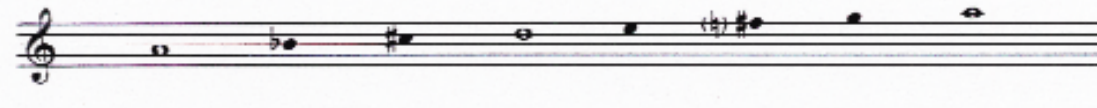
Aşıt: “Yüksekliklerine göre dizilmiş seslerin oluşturduğu bütündür. Aşıtların en önemli özelliği kendilerinden makam elde edilebilmeleridir. Aşıtlar iki oktav genişliği içinde (15 ses) gösterilirler. Bu iki oktav içindeki sesler ve aralıklar değişmez. Aşıttın dışında kalan pest ya da tiz yöndeki diğer iki oktavlar içinde bulunan sesler, aşıttın seslerinin simetrisidir. (Bilindiği gibi, uluslararası müzikte diziler, bir oktav içinde gösterilir ve diğer oktavlardaki sesler dizinin simetrisidir).⁷ Bu açıklamaya örnek olması için aşağıda “RE Aşıtı” verilmiştir.

Bezeme, Bezek, Bezekli Ezgi: “Çekirdek ezgiyi oluşturan seslerin üzerine ya da altına daha küçük süreli bir veya birkaç sesin eklenmesi işlemine bezeme, bu seslere bezek, böyle bir ezgiye de bezekli ezgi denir”⁸

Çatal (Varyant-Başkanti) : “Bir ezgiyi oluşturan motif ya da motiflerin bir veya birkaç sesine yeni sesler ekleme, yani bezeme veya motifin ses sürelerinden birkaçının süresini değiştirme işlemine çatal, motifin bu şekline çatal motif (çam), bu tür motiflerle oluşturulmuş ezgiye de çatal ezgi (çez) denir. Çatal, yalnızca aynı makam ve usuldeki ezgiler ya da eserler arasında olabilir”⁹

Dizi: “Bir makamın içerdiği sesleri ve perdeleri gösterir”¹⁰ Dizi konusunda bir başka açıklama ise şöyledir; “perdelerin özel kurallara göre sıralı ve bir musiki sistemine temellik eden belirli ardıllığıdır”. “Yunanlıların, Doğuların veya başkalarının ses dizisi, denilince o farklı kavimlerden her birinin kendi ‘musiki sistemi’ anlaşılır”¹¹ Bu açıklamaları desteklemek adına, aşağıya GTHM’ de kullanılan bir dizi örneği verilmiştir.

6- Köksal COŞKUN, **Türk Halk Müziğinde Ayaklar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İzmir,1984, s. 3.

7- Onur AKDOĞU, **Lise Türk Müziği**, İzmir,1987, s. 5; COŞKUN, A.g.k., s. 3.

8- Onur AKDOĞU, **Türk Müziğinde Türler ve Biçimler**, İzmir,1996, s. 21.

9- AKDOĞU, A.g.k., s. 22.

10- Muammer SUN, **Türk Makam Dizileri**, İzmir, 1998, s. 2.

11- Mahmut Ragıp GAZİMİHAL, **Musiki Sözlüğü**, İstanbul, 1961, s. 67.

Düzen: “Bir enstrümanın belirli titreşimdeki seslere göre ayarlanmalarına ve gereken sesleri verebilmesi için düzenlenişinde uygulanan perdeler kalıbına ve akort şekline denir. Örnek verecek olursak, bağlamada üç tel grubunun alttan üste doğru “la-re-sol” seslerini verecek şekilde düzenlenmesiyle ‘kara düzen’, “la-re-mi” seslerini verecek şekilde düzenlenmesiyle ‘bozuk düzen’ oluşur.”¹² Mahmut Ragıp Gazimihal ise musiki sözlüğü isimli kitabında, düzeni; “saz tellerini kendi perdelerine göre kurup tanzim etmek anlamı ile Türkçede yüzyıllar boyunca kullanılagelen tabir, ‘düzen’ (eski söylenişle tüzen) demektir diye açıklamıştır.”¹³

Ezgi (Melodi): “Değişik yükseklikteki (frekanstaki) seslerin, bir anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde ve tek tek birbiri ardı sıra sıralanmasıyla oluşan, insanın aklına ve duygularına hitap edecek biçimde aralarında bağlantıları olan sesler toplamına veya ses çizgisine denir”¹⁴ “Dolayısıyla ezginin en önemli özelliği bir anlam içermesidir.”¹⁵

Genişlik: “Bir ezginin, bir dizinin veya insan ya da bir çalgı sesinin en kalın ve en ince sesleri ile sınırlı alanıdır: “Türkmen bozlağı”nın bir buçuk sekizli genişliği vardır. Bu da halk ezgileri için oldukça büyük bir genişliktir.”¹⁶

Gezinti:1. “ Bir makamın seslerini ve seyrini belirtmek, bir ezgiye yol göstermek ya da ayak tutmak üzere çalgı ile yapılan doğaçlama ezgi; gezinme, taksim.”¹⁷

2. “Bu amaçla bestelenmiş küçük ezgiler: “Hüseyni makamını okuyacak kimseye ya saz ile bir gezinti yapmak ya da doğrudan ‘hüseyni gezinti’sini çalmak gerekir”.”¹⁸

Kalp Motif: “Seyir kurallarına uyularak yapılan, makamsal ezgi akışı içinde gerek durak, gerek güçlü seslerine kolayca ulaşabilme isteği sonucu kullanılan bezekli motiflerdir. Genel olarak, Geleneksel Türk Müziklerimizde özellikle de GTHM, GTSM ve Cami Müziğinde kullanılmıştır”.¹⁹

Karar (Durak): “Bir müzik cümlesinin bitim noktası, durak; bu noktada seslerin aldığı düzen”²⁰ Türk Halk Müziğinde bir türkünün bittiği son ses, karar sesi.

Motif: “En az iki sesi ve bir vurgusu bulunan, ritimsel, çoksesli ise uygusal açıdan kendine özgü bir karakteri olan, geliştirilebilmeye uygun en küçük müzik fikrine denir. Motif, bir ölçü içinde bir ses kümesi olabileceği gibi, birden fazla ölçü içinde de devam edebilir”.²¹

Tavır (Üslup): “GTHM’ de ezgilerin kendilerine özgü çalınış ve söyleniş biçimidir. Ağız olarak da adlandırılan sözlü ezgilerin seslendirilmesinde süsleme ve gırtlak kullanış, sözsüz ve çalgısal ezgilerde ise tezene kullanış biçimi tavrı belirler. Tavır yörelere göre değişik özellikler taşır. Örneğin; sözsüz çalgısal ezgilerde Konya tavrı ve tezenesi, Yozgat tavrı ve tezenesi, zeybek tavrı ve tezenesi gibi... Sözlü ezgilerde ise Sümmani tavrı (ağzı), Karadeniz tavrı (ağzı) gibi... GTSM’ de ise; icracının (çalma-söyleme) sanatçıya has özelliğidir”.²²

Yol Gösterme (Gezinti): “GTHM’ de genellikle uzun havaların söylenmesinden önce ve söz aralarında uzun havanın seyri ve tavrını verecek biçimde özgür bir ölçü ve ritim yapısıyla doğaçlama olarak bir çalgıyla çalınan ve söyleyeni hazırlayıcı ezgidir. Aşık faslında saz şairlerinden birinin, ayak açarak deyişin hangi makam veya dizide olacağını belli etmesidir”.²³

12- COŞKUN, A.g.k., s. 4.

13- GAZİMİHAL, A.g.k., s.68.

14- Mehmet Can PELİKOĞLU, *Geleneksel Türk Halk Müziği Dizilerinin İsimlendirilmesinde Karşılaşılan Zorluklar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 1998, s. 4.

15- AKDOĞU, A.g.k., s. 11.

16- Mehmet Avni ÖZBEK, *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü*, Ankara, 1998, s. 80.

17- ÖZBEK, A.g.k., s.81.

18- ÖZBEK, A.g.k., s. 82.

19- AKDOĞU, A.g.k., s.47.

20- ÖZBEK, A.g.k., s. 106.

21- AKDOĞU, A.g.k., s. 15.

22- PELİKOĞLU, A.g.k., s. 5-6.

23- COŞKUN, A.g.k., s. 5.

Geleneksel Türk Sanat Müziği Terminolojisinde Kullanılan Bazı Terimler ve Kullanım Şekilleri:

Türk müziğinin, Geleneksel Türk Sanat Müziği türü, terminolojik açıdan, Geleneksel Türk Halk Müziği'ne nazaran daha sistemli ve daha belirgin bir yapı içerisindedir. Geleneksel Türk Sanat Müziği terminolojisinin, günümüzde, istenen sonucu verme yetisini çoktandır yitirdiği düşünülse bile, teorik ve akademik düzeyde, halk müziğinin alanını kapsamayı sürdürmektedir. Makam sistemi güçlü bir analiz olanağı sunmaya devam etmektedir. GTSM terminolojisinin pek çok profesyonel ve amatör bağlamacı tarafından akademik olmayan bir bağlamda kullanılması ise, makamı mantıksal ve sistem- atik bir müziksel organizasyonun sembolü olarak gören, analitik değil, retorik bir öneme sahiptir.²⁴

Geleneksel Türk Sanat Müziği terminolojisinin kullanımı, GTHM'nin aksine daha az problemlidir. Bunda; bu türün hem makamsal yapıda olmuş olmasının hem de GTHM' ne nazaran daha bilimsel bir yapıya oturtulmasının ve ayrıca belli müzik kurallar zinciri içinde olmasının önemli bir rolü vardır.

GTSM ve GTHM terminolojisinde benzerlik gösteren bazı kavramlar/ terimler, müzik bilimi- minde kullanıldığı şekil ve anlamları açısından karşılaştırılmaları açısından şöyledir;

Aranağme: “Çalgısal bir türdür. Özellikle fasıl şarkılarında şarkıları birbirine bağlayan bir köprü oluşturma amacıyla üretilirler. Temel ögesi, usul ve makam olarak, sonuna geldiği ve bir sonraki şarkının özelliklerini taşımasıdır. Şarkının sanki bir özeti gibidir. Bunun yanında genel olarak bir cümleli biçim içinde yazılırlar. Çok az aranağme bir bölüm oluşturacak şekilde bestelenmiştir”.²⁵

Çeşni: “Eser içerisinde bir başka makamı anımsatma veya andırma amacıyla eserin makamıyla ilgili durak ya da güçlü seslerini geçici olarak değiştirme veya birden fazla alterasyonu ardı ardına gerçekleştirme ile elde edilen işitsel değişimdir”.²⁶

Durak (Karar): “Bir dizinin son sesi veya bir makamın karar verilen son perdesi. Türk makamları eskiden beri duraklarına göre tasnif edilmiştir”.²⁷ Eserin bittiği ses yani tam karar da denir.

Yarım Karar: “Makamın güçlü perdesi üzerinde yapılan kalıştır”.²⁸

Asma Karar: “Dizinin herhangi bir derecesinde kısa süreli yapılan kalış”.²⁹

Fasıl: “Çalgısal ve sözel bir türdür. Temel öğeleri; aynı makam içerisinde peşrev – kar – beste – ağırsemai – yürüksemai – şarkı – sazsemai türlerinin ardı ardına ve mutlak surette ağırdan hızlıya gidecek şekilde bestelenmesidir. Bu tür içinde yalnızca şarkılar aranağmelerle birbirine bağlanır”.³⁰

Gazel: “Türk Müziğinde belli bir kurala bağlı olmadan, bir kişi tarafından herhangi bir makamda (ya da yapısı birbirine uygun makamlarda) gezinerek, sesle yapılan ve içten geldiği gibi söylenen bir nevi taksim”³¹ “GTHM'deki uzun hava ile benzerlik gösteren ve “divan edebiyatında gazel olarak adlandırılan türün, doğaçtan ezgilendirilmesiyle oluşur. Usulsüz bir türdür. Sözler doğaçlanırken, ah, of, aman, gönül ey, dost, yar gibi katma sözlerde dizelere eklenir. Doğaçlama sırasında çalgılar tarafından, hangi makamda doğaçlama yapılıyorsa, o makamda, ritimli dem tutulur. Sözel bölmenin arasına taksim de konulabilir”.³²

Geçki: “Eser içinde, eserin ait olduğu makamdan bir başka makama geçme işlemine denilir. Genel olarak geçici amaçlı geçki yapılmasına karşın, çok sık olmasa da sürekli geçki de yapılmıştır. Geçkide, geçilen makamın durak ve güçlü sesleri mutlaka belirtilir. Yerinde yapıldığı sürece, eserin renkli ve değişken olması sağlandıktan başka, duyumsal haz da geçki sayesinde artar”.³³

Genişleme: “Diziye pest taraftan veya tiz taraftan ilave edilen dörtlü veya beşlilerle oluşturulur”.³⁴

24- Martin STOKES, “Kural, Sistem ve Teknik: Türk Halk Müziğinin Yeniden İnşası”, **Dans, Müzik, Kültür, Folklor Doğru Araştırma Dergisi**, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, S. 62, İstanbul, 1996, s. 115.

25- AKDOĞU, **A.g.k.**, s. 278.

26- AKDOĞU, **A.g.k.**, s. 35.

27- Yılmaz ÖZTUNA, **Türk Musikisi Kavram ve Terimler Ansiklopedisi**, Ankara,2000, s. 101.

28- İsmail Hakkı ÖZKAN, **Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri – Kudüm Velveleleri**, İstanbul, 1994, s. 75.

29- Ercan AKPINAR, **TRT Repertuarından Seçilmiş Türk Halk Müziği Eserleri Üzerinde Makamsal Analiz**, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 2003, Erzurum, s. 2.

30- AKDOĞU, **A.g.k.**, s. 308.

31- Vural SÖZER, **Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul, 1986, s. 268

32- AKDOĞU, **A.g.k.**, s. 281–282.

33- AKDOĞU, **A.g.k.**, s. 34.

34- AKPINAR, **A.g.k.**, s. 2.

Peşrev: “Türk Musikisi’nin en maruf saz eseri formu ve önde giden manasında “pişrev” dir.³⁵ Hane-teslim bölmeli bir çalgısal türdür.”³⁶

Seyir: “Türk Musikisi’nde makamların karakteristik akışı”dır.³⁷ “Geleneksel makam anlayışı içinde hangi perdeden sonra, hangi perdenin kullanılması gerektiği anlayışı seyri oluşturur”³⁸ “Bir makamın seyri, en basit şekli ile belli başlı makam özelliği olan giriş sesi ile karar arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Bir makamın seyri, ya en genel anlamda ezgisel yönle, ya da repertuardan çok özgül eserlerle tanımlanmıştır. Belirli bir makamın gidişinin ayrıntılı, fakat yine de genelleştirilmiş olarak sergilenmesidir.”³⁹

İnici Seyir: “Bir dizinin umumi seyrinin tizden peste doğru olması, sesi alçaltmak”⁴⁰

Çıkıcı Seyir: “Umumi seyri veya bütün seyri pestten tize doğru olan dizi”⁴¹

İnici-çıkıcı Seyir: “Seyire yarım karar yapılan perde veya yakın seslerden başlamak”⁴²

Taksim: “Ölçü ve biçim bakımından bağımsız, fakat bir makama bağımlı olarak doğaçlama çalmaya verilen isimdir. Genellikle fasıllarda, peşrevden önce yer alır”. “Bir başka tanımda ise; “işitsel olarak kişiyi bir makama koşullandırmak temel amacıyla üretilmiş çalgısal bir türdür. Temel ögesi, doğaçlama ve usulsüz oluşudur”⁴³

Türk müzik türlerinin genel anlamda pek çok noktada ortak yönlerinin olduğu görülmektedir. Bu konuda, araştırmacı yazar ve müzikolog Yalçın Tura, “...TSM ve THM birbirinden farklı iki ulusun müzikleri değildir. Bunlar, aynı ulusun, başlangıçta ortak temeller üzerinde oluşmuş, zamanla ufak tefek, yerel, yöresel farklılıklar göstermiş, ama temeldeki birlikteliklerini asla yitirmemiş ezgilerdir. Bu ezgileri objektif, bilimsel bir yaklaşımla incelemek, sınıflandırmak isteyenler, bu temeldeki ortaklıkları gözden kaçırmamaya gayret göstermelidirler...”⁴⁴ demektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aynı coğrafya ve kültürün ürünü olan Türk Müziği türlerinde ortak bir terminolojileri bulunmamakta, birbirlerinden apayrı imiş gibi iki farklı terminolojinin varlığından söz edilebilmektedir. Söz konusu terminolojiler karşılaştırıldığında, aynı anlam ve işleve sahip farklı kavramların bulunduğu gözlemlenmektedir.

Bir somut örnek verecek olursak; GTHM’de kullanılan “açış” ve “yol gösterme” terimleri ile GTSM’de kullanılan “taksim” ifadelerinin içerik olarak aynı anlamı taşıdığı görülmektedir. Bu terimlerden bir tanesinin kullanılması yoluna gidilmesi kavram kargaşasının da önüne geçilmesini sağlayacaktır. Konu ile ilgili uzman kişilerin, müzik araştırmacılarının bir araya gelerek bir karara varmaları, müzik eğitiminde ki ortak dil ve ortak terminoloji kullanımına da yardımcı olacaktır.

Kanıksanmış bir problem olarak karşımıza çıkan bu olumsuzluğun aşılması için, son dönemlerde, müzik otoritelerinin %95’inin ifadelerinde ortak bir dil ve ortak bir terminoloji kullanılması düşüncesini savundukları görülmüştür.⁴⁵

Bilimsel ve sanatsal çalışmaların niteliğinin artırılması, özellikle, Türk Müzik eğitiminde yaşanan sıkıntıların bir an evvel giderilmesi için, ortak terminolojinin bir an evvel oluşturulması ve aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Türkiye çapında yüksek müzik eğitimi kurumlarından müzikologların katılacağı bilimsel toplantılar düzenlenmeli, problemin çözümü yoluna gidilmelidir.

Gelenekselliğin bir gereği olarak, geleneksel müziklerin kendi içlerinde terminolojilerini korumaları, otantik yapılarının devamı açısından önemlidir. Türk Müzik türlerinin, özellikle eğitim alanında bütün müzikçilerin kabul edeceği, yadırgamayacağı bir terminoloji kullanılması sağlanmalı, daha evrensel ve çağdaş yapıda ortak müzik terminoloji sözlüğü yaratılmalıdır.

35- ÖZTUNA, A.g.k., s. 354.

36- AKDOĞU, A.g.k., s.284.

37- ÖZTUNA, A.g.k., s. 425.

38- AKDOĞU, A.g.k., s. 46.

39- K. L. SIGNELL, **Makam**, İngilizceden Çev: İlhami Gökçen, İstanbul, 2006, s. 62–69.

40- ÖZTUNA, A.g.k., s. 173.

41- ÖZTUNA, A.g.k., s. 68.

42- AKPINAR, A.g.k., s. 3

43- AKDOĞU, A.g.k., s. 280.

44- Yalçın TURA, “Türk Halk Müziğinde Karşılaşılan Ezgi Çizgilerinin İncelenmesi ve Sınıflandırılması” **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Ankara, 1997, s. 42

45- Mehmet Can PELİKOĞLU, **Mesleki Müzik Eğitiminde Geleneksel Türk Halk Müziği Dizilerinin İsmlendirilmesinin Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2007, Ankara,

Bir konuyu anlamının ve kavramının ana dil ile olacağından hareketle, özellikle müzik eğitimi veren kurumlarda, temel müzik eğitimi ve teori alanlarında Türkçe müzik eğitimi terminolojisi yönünde politikalar izlenmelidir.

Türk Müziği eğitimi ve đretimi çerçevesinde, bilim-kültür-sanat varlıklarının gelecek nesillere aktarılması amacına dolaylı olarak fayda sağlayacak olan, GTHM ve GTSM'nde kullanılacak olan ortak terminoloji, ulusal müzik değerlerini korumanın yanı sıra, evrensel ölçütlere paralellik içermelidir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞU, Onur, **Lise Türk Müziği**, Reform Matbaası,1987, İzmir.
- AKDOĞU, Onur, **Türk Müziğinde Türler ve Biçimler**, Ege Üniversitesi Yayınları,1996, İzmir.
- AKPINAR, Ercan, **TRT Repertuarından Seçilmiş Türk Halk Müziği Eserleri Üzerinde Makamsal Analiz**, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi),2003, Erzurum.
- ATALAY, M. Aydın, “Müzik Eğitimi Ders Kitapları Üzerine”, <http://www.yasarkemalim.com.tr/makaleler/1-makaleler/85-muzik-egitimi-ders-kitaplari-uzerine>
- COŞKUN, Köksal, **Türk Halk Müziğinde Ayaklar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü, (Yayınlanmamış lisans Tezi), 1984, İzmir.
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, **Musiki Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, 1961, İstanbul.
- GEDİKLİ, Necati, “Türkçe Müzik Terminolojisinin Müzik Eğitimi Açısından Önemi”, **Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu**, İnönü Üniversitesi, Pegema Yayıncılık, Malatya, 2003
- MUNZUR, Pınar, “Türk Müziği Eğitiminde Standartlığın Gereği ve Önemi”, **Orkestra Dergisi**, sayı: 284, 1988, İstanbul
- ÖZBEK, Mehmet Avni, **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998, Ankara
- ÖZKAN, İsmail Hakkı, (1994), **Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri – Kudüm Velveleleri**, Ötüken Neşriyat A.Ş.1994, İstanbul
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Türk Musikisi Kavram ve Terimler Ansiklopedisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, Ankara
- PELİKOĞLU, Mehmet Can, **Geleneksel Türk Halk Müziği Dizilerinin İsimlendirilmesinde Karşılaşılan Zorluklar**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, Trabzon.
- PELİKOĞLU Mehmet Can, **Mesleki Müzik Eğitiminde Geleneksel Türk Halk Müziği Dizilerinin İsimlendirilmesinin Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, Ankara.
- SAY, Ahmet, **Müzik Ansiklopedisi**, Cilt-2, 2005, Ankara.
- SUN, Muammer, **Türk Makam Dizileri**, Önder Matbaası, Evrensel Müzik evi, 1998, Ankara.
- STOKES, Martin, “Kural, Sistem ve Teknik: Türk Halk Müziğinin Yeniden İnşası, Dans, Müzik, Kültür”, **Folklor Doğru Araştırma Dergisi**, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, s. 62, 1996, İstanbul.
- SÖZER, Vural, **Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi**, Remzi Kitapevi, cilt: I, II,1986, İstanbul.
- SIGNELL, K.L, **Makam**, İngilizceden Çeviren: İlhami Gökçen. (Birinci Baskı), Yapı Kredi Yayınları, 2006, İstanbul
- TURA, Yalçın, “Türk Halk Müziğinde Karşılaşılan Ezgi Çizgilerinin İncelenmesi ve Sınıflandırılması” **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1997, s. 420
- YENER, Sabri, “Türk Halk Müziğinde Diziler ve İsimlendirilmesi”, **Müzikte 2000 Sempozyumu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001
- YILMAZ, Niyazi, “Türkiye’de Müzik Terminolojisi Sorunu”, **I. Müzik Kongresi Bildirileri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü,1988, Ankara.
- YÜREGİR, Yalçın, “60 Yıllık Bir Perspektif İçinde Türkiye’de Müzik Terminolojisi”, **I. Müzik Kongresi Bildirileri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü,1988, Ankara.

